

Hizkuntzaren asaldurak. Nola maneiatu pediatriako kontsultatik?

Language disorders. How should they be managed in pediatric practice?

Amaia Aierbe Pombo

*Neuropsikologoa. NeureClinic lantaldea
Basque Center on Cognition, Brain and Language (BCBL)*

aaierbe@neure.eu

Laburpena

Lan honen helburua lehen arretan jarduten duten pediatriei Hizkuntzaren Garapenaren Nahastea (HGN) antzemateko eta artatzeko oinarritzko gako eta jarraibideak helaraztea da. Horretarako, lehenik eta behin, hizkuntzaren atal desberdinak azalduko ditugu. Ondoren, hizkuntzaren garapen atipikoari buruz arituko gara, honek HGN-rekin duen lotura ulertzea komeni baita. Azkenik, Hizkuntzaren Garapenaren Nahastean sakonduko dugu: zer den, zer baliabide dauden pediatria bezala berau detektatzeko eta, azkenik, zein erantzun eman daitekeen testuinguru honetatik.

Gako-hitzak: Hizkuntzaren Garapenaren Nahastea (HGN), pediatria, lehen arreta.

Abstract

The aim of this work is to provide pediatricians working in primary care with basic key points and guidelines for the detection and management of Developmental Language Disorder (DLD). To this end, different aspects of language will first be explained. Next, atypical language development will be addressed, as it is important to understand its relationship with DLD. Finally, Developmental Language Disorder will be explored in depth: what it is, what resources are available for pediatricians to detect it, and, lastly, what responses can be provided within this context.

Keywords: Developmental Language Disorder (DLD), pediatrics, primary care.

1. Hizkuntza

Izenak berak dioen bezala, Hizkuntzaren Garapenaren Nahasteak hizkuntzan bertan du eragin nagusia. Hori dela eta, hizkuntza zer den eta bere atalak zeintzuk diren ezagutzea komeni da. Izan ere, gaitz honetan horietako bat baino gehiago egon daitezke kaltetuta (kasuaren arabera).

Hizkuntza gizakiok komunikatzeko darabilgun sinbolo-sistema da eta hurrengo alderdiez osatzen da:

- **Fonetika eta fonologia:**

Fonetika soinuaren azterketa fisikoari dagokio (zein mugimendu egin behar den soinu bakoitza artikulatzeko) eta fonologia, aldiz, hizkuntza bakoitzean ematen den soinuaren erabilerari (nola hautatzen eta ordenatzen ditugun fonemak hitz bat ekoizteko, hauek nola konbinatzen diren, etab.)

- **Morfosintaxia (gramatika):**

Morfologia hitzen garapen edo egiturari dagokio (adib., ez da berdina *etxean* edo *etxetik* esatea) eta sintaxia, berriz, hitzek esaldietan duten antolaketari (hau da, esaldien egiturari).

- **Semantika:**

Semantika esanahiari dagokio: hitzek edo lexikoak duen esanahiari eta baita hauek esaldietan duten konbinaketarenari ere.

- **Pragmatika:**

Pragmatika testuinguru-sozialean egiten den hizkuntzaren erabilerarekin lotzen da: komunikazioan eragiten duten arau-sozialak errespetatzea, mezu-inplizituak (ironiak, esaterako) ulertzeko inferentziak egitea, etab.

Osagai hauek hizkuntzaren ekoizpenean eta ulermenean daude inplikaturik. Gainera, hizkuntzaren alderdi hauek hiru dimentsiotan ere sailkatu daitezke: forma (fonetika, fonologia eta morfosintaxia), edukia (semantika) eta erabilera (pragmatika).

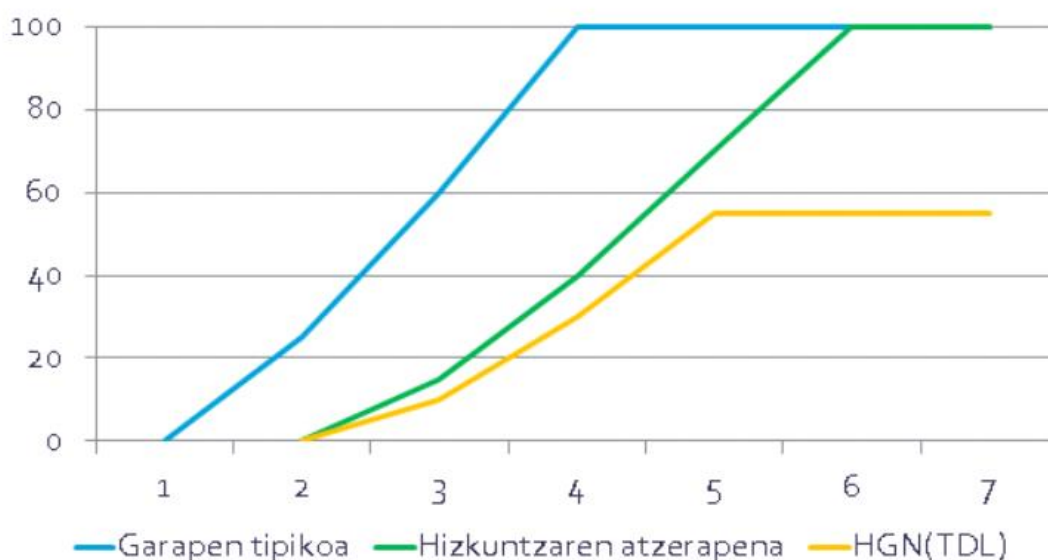
2. Hizkuntzaren garapen atipikoa

2.1. Hizkuntzaren garapenaren atzerapena

Hizkuntzaren garapenean atzerapena duten haurren ehuneko handi batek aurrerago Hizkuntzaren Garapenaren Nahastea izaten du. Gerardo Aguado psikologoaren hitzetan (1), 2 urteko haurren %10-14ak hizkuntzaren hasiera berantiarra (HB) dauka. Horietatik, %56ak hobekuntza izaten du 2-3 urte bitartean, baina oraindik dagokien mailara iritsi ez direnek, askoz ere aukera gutxiago daukate 3-4 urte daukatenerako atzerapena gaingintzeko (%4ak bakarrik lortzen du). Horrek hizkuntzaren atzerapena izan dutenen ia erdiek HGN dutela iradokitzen du.

Kontuan izan beharra dago bizitzako lehen urteetan hizkuntzaren atzerapena nahastetik bereiztea oso zaila dela. Izan ere, Aguadok garatutako hurrengo grafikoan ikusten den bezala, ia 5 urte bete arte bien garapena oso antzekoa da (garapen-tipikoa duten haurrekin alderatuta, ordea, motelagoa da). Hori da HGN 5 urte baino lehen diagnostikatzea zaila izatearen arrazoi-nagusia, garai honetan oraindik konplexua baita atzerapena nahastetik bereiztea (2).

1. Grafikoa. Hizkuntzaren garapena denboran zehar garapen-profilaren arabera. Ardatz horizontalean adina eta bertikalean hizkuntza-gaitasuna ageri dira. Ikus daitekeenez, 5 urte bete arte ez dago desberdintasun nabarmenik hizkuntzaren garapenaren atzerapena eta Hizkuntzaren Garapenaren Nahastea dutenen artean.

3. Hizkuntzaren Garapenaren Nahastea (HGN)

Baina zertaz ari gara Hizkuntzaren Garapenaren Nahasteari buruz ari garenean? DSM-5-TR (3) gidaliburuak azaltzen duenarekin bat eginez, Hizkuntzaren nahastea (izen hau ematen zaio eskuliburu honetan) neuro-garapeneko nahaste iraunkorra da, hizkuntzaren jabetzan eta erabileran eragina duena (adierazpenean edota ulermenean), berau azaltzeko bestelako arrazoirik egon gabe (gabezia-sentsorialik, atzerapen intelektualik...). Sintomatologia bizitzako lehen urteetan antzematen hasten da, hizkuntza garatzen hasten den unetik, eta eragina dauka pertsonaren funtzionamenduan (komunikatzeko-gaitasunean, arlo sozialean, emozionalean, ikasketa edo lan arloan, etab.).

1. Taula. Hizkuntzaren garapenaren atzerapenaren eta HGN-ren konparaketa (2):

	Hizkuntzaren garapenaren atzerapen sinplea	Hizkuntzaren Garapenaren Nahastea (HGN)
Nahastearen izaera	Desfase kronologikoa	Alterazio intrintsekoa eta iraunkorra hizkuntzaren prozesamenduan
Eragin-maila	Arina/txikia	Ertaina edo larria
Eboluzioa	Iragankorra	Iraunkorra
Kaltetutako hizkuntzaren arloak	Fonologia	Fonologia, morfosintaxia, lexikoa, semantika eta pragmatika
Terapiarekiko erantzuna	Hobekuntza azkarra	Hobekuntza motela, aldakorra
Idazketa eta irakurketaren ikaskuntza	Ondorio gutxi	Sarritan kaltetuta

4. HNG-ren antzematea

4.1. Diagnosi bereizgarria

Lehenik eta behin, hizkuntzan zailtasunak daudenaren susmoa dagoenean, beste nahaste edo zailtasun batzuk baztertzea komeni da, hala nola: hizkuntzaren erregresioa, Autismoaren Espektroko Nahastea, zentzumen-gabeziak, kalte-neurologikoak edo adimen-urritasuna.

4.2. Alerta-zeinuak

Behin hau burututa, pediatriako lehen arreta-zerbitzutik HGN antzemateko baliabide erabilgarri eta esanguratsuenetakoa alerta- edo arrisku-zeinuei erreparatzea da. Hauek, hizkuntzaren garapen tipikoaren inguruan dagoen ezagutzatik sortzen dira eta prozesu honetan espero denetik abiatuta, zerbait behar bezala ez dabilenaren seinaleak antzemateko oso lagungarri dira.

Alde batetik, pediatrian ezaguna den Haizea-Llevant garapen-taula erabili daiteke. Bertan, hizkuntzan ez ezik, gainontzeko arloetan (adib., sozializazioan edo manipulazioan) garapen tipikoan espero diren mugarriak agertzen dira, arrisku-adierazleak identifikatzen laguntzen dutenak. Hala ere, hainbeste sakondu gabe, badaude ezagutu beharreko oinarritzko gako edo arrisku-adierazle batzuk, Rescorla eta Ratner autoreek proposatzen dituztenak bezalakoak (4):

2. taula. Rescorla eta Ratnerren hizkuntza atzerapenaren alerta-zeinuak:

Adina	Alerta-zeinua
12 hilabete	Ez dira lehen hitzak agertu
18-24 hilabete	10 hitz baino gutxiago esatea
24 hilabete	Familiak ulertzen dituen 50 hitz baino gutxiago esatea 2 hitzetako esaldiak ez sortzea

4.3. **Baliabideak:**

Honetaz gain, pediatria bezala erabilgarri suertatu daitezkeen bestelako baliabide batzuk ere badaude, askotan aipatutako arrisku-adierazleetan oinarritutakoak, esaterako:

- Garapen-zerrendak:
 - *Inventario de desarrollo Battelle*: gurasoek partekatutako informaziotik abiatuta, Haur Hezkuntza eta Lehen Hezkuntzan lan egiten duten irakasle eta psikologoek bete dezakete. Hizkuntza, kognizioa eta maila-motorea jasotzen ditu.
 - *Guía Portage de la educación escolar*: 0-6 urte bitarteko haurrei zuzendutakoa. Irakasleek eta arreta goiztiarrean dabilzan profesionalek bete dezakete guraso edo zaintzaile nagusien laguntzarekin. Hizkuntza, kognizioa, motrizitatea eta sozializazioa jasotzen ditu.
- Mac-Arthur-Bates-CDI-III: 0-4 urte bitarteko haurrei zuzendutakoa, adin-tarte bakoitzerako bertsioekin. Gurasoek betetzen duten galdetegi modukoa da. Gaztelaniaz gain, euskaraz ere eskuragarri dago 50 hilabete arte dituzten kasuentzako.

Honetaz gain, komeni da jakitea Euskal Autonomia Erkidegoko hezkuntza-sisteman honako protokoloa aplikatzen dela gaur egun: Eusko Jaurlaritzak garatutako *Haurren garapenaren jarraipenaren protokoloa: arreta goiztiarra hezkuntzaren baitan* (5). Protokolo honetan dagoen “Haurren garapena behatzeko eskala” 2 urtetik gorako ikasleriari aplikatzen zaio eta, besteak beste, hizkuntza eta komunikazioaren garapenean asaldurak antzemateko balio du, alerta-zeinuak detektatzeko aukera ematen baitu. Hori dela eta, interesgarria izan daiteke eskolek jasotako informazio hau aintzat hartzea HGN baten susmoa dugunean.

5. **HGN-n esku hartzea**

Bularreko haurretan hartutako metahemoglobinemia erronka diagnostikoa da, prebalentzia txikia duelako eta hasierako sintomak ez direlako espezifikoak. Hala ere, azterketa fisikoak oxigeno-terapiari erantzuten ez dion zianosi zentrala baldin badago, diagnostiko hori susmatu egin behar da, eta ebaluazio-analitiko goiztiarra egin (1). Aurkeztutako kasuan, oxigeno-asetasun maila baxuak, oxigenoa %100ean eman arren, diagnostikoa orientatzeko funtsezko zeinua izan zen.

Ikuspegi fisio-patologikotik, nitrato ugariko elikagaiak janez gero (hosto-berdeko barazkiak, adibidez), nitratoak sor daitezke, hemoglobina funtzionala metahemoglobina bihurtzeko gai diren agente

Amaia Aierbe Pombo

oxidatzaileak (3). Prozesu horri mesede egiten diote elikagaiak modu desegokian prestatu eta kontserbatzen direnean, eta, hala, aldaketa hori eragiten duen bakterioen ugalketa ahalbidetzen da (1). Bularreko haurretan, arriskua bereziki handia da, bai eritrozito-sistema erreduktoreak heldugabeak daudelako, bai suszeptibilitate gastrointestinal handiagoa dutelako (4).

Eboluzio klinikoa metahemoglobinarekin ehunekoarekin korrelazionatu ohi da. %20-30etik gorako mailak sintoma nabariekin lotzen dira, eta balio handiagoez bizitza arriskuan jar dezakete(5). Kasu honetan, %30etik gorako zifrak izan arren, azidosi edo hiperlaktazidemiarik ez izateak interbentzio-terapeutiko nahiko goiztiarra iradokitzen du. Metahemoglobinemiarekin aukerako tratamendu zain barneko metilen urdina da. Metilen urdinak elektroli-hartzaile gisa jokatzen du eta metahemoglobina hemoglobinarara murriztea errazten du. Tratamendu hau eraginkorra izan zen eta haurra azkar hobetu zen klinikoki eta analitikoki.(2)

Lehen mailako arretaren eta osasun publikoaren ikuspegitik, kasu honek osasun-hezkuntza bidezko prebentzioaren garrantzia azpimarratzen du. Hosto-berdeko barazkiak behar bezala manipulatzeko —egosi ondoren luzaroan ez kontserbatzea, behar bezala hoztuta edukitzea edo izoztea— neurri erraza eta eraginkorra da metahemoglobinemiarik arriskua murrizteko¹. Halaber, gomendatzen da barazki horien kopurua mugatzea bularreko haurren eta haur txikien eguneroko dietan.

Azkenik, kasu honetan, nabarmendu behar da lehen mailako arretako eta larrialdietako profesionalak susmo-indize altua izan behar dutela azalpenik gabeko zianosia duten pazienteen aurrean, azterketa goiztiarra eta tratamendu egokia erabakigarriak baitira pronostikoan.

6. Bibliografia

1. Aguado, G. (2015, ekaina). *Mi hijo de dos años no habla, ¿debería preocuparme?* [Hitzaldia]. TEL Euskadi, Bilbo, Espainia.
2. Aguado, G. (1999). Trastorno específico del lenguaje: Retraso de lenguaje y disfasia. Ediciones Aljibe.
3. American Psychiatric Association (2023). Manual Diagnóstico y Estadístico de los Trastornos Mentales. Texto Revisado (DSM-5-TR). Editorial Médica Panamericana.
4. Rescorla, L. eta Ratner, N.B. (1996). Phonetic profiles of toddlers with specific expressive language impairment (SLI-E). *Journal of Speech and Hearing Research*, 39, 153– 165.
5. Belaustegi, M., Cuesta, M., Fernández, M.C., Galende, I., Inda, N., Luengo, A., Meabe, N., Olaskoaga, B., Orbea, I., Rojo, M. eta Muñoz, R. (2015). Haurren Garapenaren Jarraipenerako Protokoloa: Arreta Goiztiarra Hezkuntzaren Baitan. Eusko Jaurlaritzako Argitalpen Zerbitzu nagusia.
6. Manolson, A. (1992). *Hablando... nos entendemos los dos: Una guía para padres sobre cómo ayudar a sus hijos a comunicarse*. The Hanen Centre.
7. Sánchez, N.F. eta Gómez, L. (d.g.). ¡Preparados... Listos... Ya! Guías dirigidas a padres para el desarrollo de la comunicación. FEAPS Región de Murcia.
8. Federación Estatal de Asociaciones de Profesional de Atención Temprana. Guía del desarrollo infantil desde el nacimiento hasta los 6 años. Real Patronato sobre Discapacidad.